

การศึกษาการดำรงชีพและการปรับตัวของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช
เพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

Education, livelihoods and adaptation of Burmese migrant workers in
Nakhon si thammarat to support ASEAN Community

เชษฐา มุหะหมัด* และ ดำรงค์พันธ์ ใจห้าวีระพงศ์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Chettha Muhamad* and Damrongphun Jaihoweewerapong
Faculty of Humanties and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการดำรงชีพและการปรับตัวของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาการดำรงชีพของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และประการที่ 2. คือ การศึกษาการปรับตัวของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ และเลือกพื้นที่แบบเจาะจง โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือ กลุ่มแรงงานพม่าที่ทำงานในโรงงานก่อสร้างในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน เลือกแบบเจาะจงเฉพาะหัวหน้าครัวเรือน และผู้ให้ข้อมูลรองประกอบด้วยกลุ่ม ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน กลุ่มหัวหน้างาน จำนวน 3 คน กลุ่มนักพัฒนาเอกชน (NGO) จำนวน 3 คน โดยมีผลการวิจัยดังนี้

จากการศึกษาพบว่า การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนส่งผลต่อการดำรงชีพและการปรับตัวของแรงงานพม่าแรงงานเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีพ ซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สำคัญในภาคการผลิตและการบริการ และแรงงานพม่าเหล่านี้พยายามแสวงหาทางเลือกในการดำรงชีพ และการพยายามที่จะปรับปรุงการทำงานหลายกิจกรรมในเวลาเดียวกัน (Diversification) ในส่วนของการปรับตัวจะพบว่าแรงงานส่วนใหญ่จะปรับตัวภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการปรับตัวด้านเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่ต้องพึ่งพานโยบายและนายจ้างเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่เดียวกันการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยการพยายามรวมตัวเพื่อสร้างพื้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมและประเพณี และการพยายามสร้างพื้นที่เพื่อการต่อรองในสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ ของรัฐและนายจ้าง

คำสำคัญ : ประชาคมอาเซียน, การดำรงชีพ, การปรับตัว

Abstract

This article is part of a larger study on livelihood and adaptation of Myanmar workers in Nakhon Si Thammarat province to support the new community of Association of South East Asian Nations (ASEAN). The purpose was to investigate on how the Myanmar workers have been living and adjusting themselves while working in new environment.

Purposive sampling was used to select 10 key informants; family head Myanmar workers and 8 complementary informants; 2 university administrators, 3 foremen and 3 NGOs. Participant observation and interview were used as research instruments and the data were analyzed by qualitative content analysis.

The data revealed that Myanmar workers in Nakhon Si Thammarat province gradually became significant human capital in manufacturing and service sectors in Thai society. They opted and tried to work for various types of jobs to earn their living. Furthermore, they tried to adjust themselves to get used to doing more than one jobs at a time to be better suited to work diversification context. In term of adaptation, most workers would adjust themselves mainly due to the circumstances of Thai economic, social issues, and culture in which they mainly tend to rely on Thai government policies and local employers. Concurrently, their adaptation on social and cultural matters, the data seems to suggest that they tend to do so in order to gain benefit from Thai state welfare and from their employers.

Keyword : ASEAN, Livelihood, Adaptation

บทนำ

ภูมิหลังแห่งการวิจัยและการเปิดพื้นที่ภาคสนาม

สภาพการณ์แห่งโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นข้ามพรมแดนเป็นสภาวะการณ์ที่ถูกหยิบยกขึ้นมาให้ความสำคัญของรัฐบาลแทบทุกประเทศ การย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญมากขึ้นในทุกภูมิภาคของโลกศตวรรษที่ 20 เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดนโยบายของประเทศต่างๆ จำนวนมาก มีการคาดหมายว่าในศตวรรษที่ 21 นี้ จะเป็นศตวรรษของการย้ายถิ่นข้ามชาติและปรากฏการณ์นี้จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองอย่างไม่เคยเกิดขึ้นในประชาคมโลกมาก่อน (Krittaya Achawanitkun, 2545) ในขณะที่ประเทศกำลังซบเค็ลื่อนเข้าสู่ประชาคมอาเซียนปรากฏรูปธรรมอย่างชัดเจนในปฏิญญาว่าด้วยแผนงานสำหรับประชาคมอาเซียนที่ได้เน้นย้ำความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแรงงาน

ในประเทศไทยพบว่ามีคนงานต่างด้าวจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ การเข้ามาประกอบอาชีพที่หลากหลายจะพบเห็นในภาคเกษตร เช่น เป็นลูกจ้างทำนา ทำสวน ทำไร่ นอกจากนี้ยังมีลูกจ้างชั่วคราวตามตลาดหรือสถานที่ต่างๆ และทั้งงานก่อสร้างนั้นมักจะเป็นแรงงานต่างด้าว ในประเทศไทยมีแรงงานต่างด้าวประมาณ 1.4 ล้านคน จำแนกเป็นแรงงานจากพม่า 70% ลาว 15% กัมพูชา 15% โดยแรงงานเหล่านี้ที่อยู่ในสัดส่วน 43% อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑล โดยที่ผ่านมามีแรงงานต่างด้าวเพียง 140,000 คนเท่านั้นที่ขึ้นทะเบียนผ่านการพิสูจน์สัญชาติ ทำให้เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2553 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ขยายระยะเวลา พิสูจน์สัญชาติและการผ่อนผันแรงงานต่างด้าว พม่า ลาว กัมพูชาให้อยู่ในราชอาณาจักรไทยต่อไปได้อีก 2 ปี และให้สิ้นสุดในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ปี 2555 ซึ่งจะทำให้มีกรอบเวลาพิสูจน์สัญชาติสามารถทำต่อไปได้เรื่อยๆ และแรงงานเหล่านี้ยังสามารถทำงานในประเทศไทยได้ต่อไป ส่วนแรงงานต่างด้าวที่ยังไม่ได้ไปยื่นต่ออายุใบอนุญาตทำงาน ที่สำนักจัดหางานในพื้นที่ภายในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ปี 2553 ถือว่าหมดสิทธิ์ที่จะอยู่ในประเทศไทยอย่างถูกกฎหมายและจะถูกผลักดันกลับประเทศเป็นขั้นต้นต่อไป ส่วนแรงงานที่แจ้งความจำนง

แล้ว แต่รอการเรียกไปพิสูจน์สัญชาติจะสามารถอยู่ต่อในประเทศไทยได้อีก 2 ปีตามมติคณะรัฐมนตรี กิจการบางประเภทอาจมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก หรือประสบปัญหา ไม่สามารถจ้างแรงงานไทยได้แรงงานต่างด้าวจึงเป็นทางออกหนึ่งของผู้ประกอบการ อย่างไรก็ตามหากผู้ประกอบการต้องการจ้างคนต่างด้าวเข้ามาทำงานในสถานประกอบการอย่างถูกกฎหมายนายจ้างจำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด คือ นายจ้างจะต้องยื่นแบบแจ้งความต้องการจ้างคนต่างด้าว ณ สำนักจัดหางานกรุงเทพมหานครพื้นที่ (สจก.) 1-10 หรือสำนักงานจัดหางานจังหวัด (สจจ.) ณ สถานที่คนต่างด้าวจะเดินทางไปทำงาน ยกเว้นกรณีนายจ้างเป็นนิติบุคคล ในกิจการก่อสร้างให้ขอโควตาที่สำนักงานใหญ่เท่านั้น เมื่อนายจ้างได้รับอนุญาตให้จ้างคนต่างด้าวได้ กรมการจัดหางานจะออกหนังสือยืนยันการมีโควตาจ้างแรงงานต่างด้าวเมื่อคนต่างด้าวได้รับวีซ่าเข้าประเทศไทยเพื่อทำงาน และเดินทางผ่านด่านตรวจคนเข้าเมือง จะได้รับการประทับตราอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรไทย 2 ปี จากนั้น นายจ้างจะต้องพาคนต่างด้าวไปตรวจสุขภาพใน 3 วัน โดยนายจ้างควรประสานงานกับโรงพยาบาลและนัดหมายล่วงหน้า พร้อมทั้งยื่นคำร้องขอรับใบอนุญาตทำงานภายในเวลาที่กำหนด

แรงงานเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ แม้กระทั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนั้นรัฐจึงให้มีกฎหมายคุ้มครองแรงงานเพื่อไว้ควบคุมกำกับให้เกิดความเป็นธรรม ในการทำงานโดยกำหนดสิทธิและหน้าที่ของนายจ้างและลูกจ้างอันพึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการคุ้มครองดูแลให้มีการใช้แรงงานอย่างเป็นธรรม เพื่อเกิดสันติสุขในวงการแรงงานในการนำความสำเร็จมาให้ธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณภาพสินค้าการบริการที่น่าประทับใจ โดยธุรกิจแต่ละประเภทก็ย่อมมีความต้องการแรงงานลักษณะที่แตกต่างกันไป บางธุรกิจต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่ต้องมีฝีมือหรือมีทักษะเฉพาะทาง ในขณะที่บางธุรกิจต้องการแรงงานจำนวนมากเพื่อมาช่วยด้านกำลังการผลิต หรือบางธุรกิจอาจไม่สามารถจ้างแรงงานไทยได้ทั้งหมด จำเป็นต้องอาศัยแรงงานต่างด้าวเข้ามาช่วย นายจ้างส่วนใหญ่มักเห็นว่าแรงงานต่างด้าวนั้นเป็นคนขยันไม่ขัดคำสั่งอีกทั้งไม่มีปัญหาเกี่ยวกับงาน คือแรงงานต่างด้าวไม่เลื่องงานจะดูแลเพียงแค่ว่าตอบแทนจากการทำงานเป็นหลัก จึงทำให้แรงงานต่างด้าวเพิ่มมากขึ้น หรือมาอาศัยสร้างถิ่นฐานครอบครัวในจังหวัดต่างๆ เนื่องจากประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ทั้งการประกอบอาชีพทำการเกษตร สภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีแล้วยังมีอัตราค่าแรงสูงเป็นจำนวนเงินถึงวันละ 300 บาทสำหรับกลุ่มผู้ประกอบการ หรือผู้จ้างแรงงานต่างด้าวสามารถนำไปเป็นแนวทางในการคุ้มครองแรงงานและนำไปปฏิบัติในการทำงานได้อย่างแท้จริง ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในประชาคมอาเซียนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวในด้านแรงงาน เพราะส่งผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอาเซียนโดยตรงเพื่อรองรับแข่งขันได้ในระดับสากลทางด้านแรงงาน จากการศึกษาของ Maytira Krainatee Chettha Muhamad Sor sirichai Nakudom (2017) ที่ศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และการรับรู้และการปรับตัวของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (Chettha Muhamad, 2015) ซึ่งต้องปรับตัวของนักศึกษาผ่านเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในหลากหลายด้านที่ส่งผลให้โลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นยุคของสังคมฐานความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียนประเด็นเรื่อง “แรงงานข้ามชาติ” หรือที่เรียกตามภาษาราชการว่า “แรงงานต่างด้าว” ถูกหยิบยกมาพิจารณาในแวดวงวิชาการ และถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยมีลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมหรืออีกวัฒนธรรมหนึ่งผ่านการว่าจ้างแรงงาน ซึ่งการเคลื่อนย้ายลักษณะดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นในแทบทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมมิได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของมนุษย์ดังเช่นอดีต ผมนวรวมกับปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่า “แรงงานข้ามชาติ” เป็นอาการอย่างหนึ่งอันเกิดจากภาวะ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์” (Working Group on

the Development of Policies and Laws for the Promotion and Protection of Migrant Workers in Thailand, 2547) เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ทางด้านแรงงานในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีแรงงานต่างด้าวขออนุญาตเข้าทำงานในพื้นที่กว่า 6 พันคน (Nikon Namphanon, 2557) เปิดเผยอีกว่าใน ส่วนของแรงงานต่างด้าวในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้มีการอนุญาตให้ทำงานเป็นการชั่วคราว เพื่อทดแทนการ ขาดแคลนแรงงานในจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่มีสัญชาติพม่า ข้อมูล ณ 30 กันยายน 2554 มีจำนวน 6,177 คน ส่วน การไปทำงานในต่างประเทศของแรงงานจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีน้อยในไตรมาสนี้ มีเพียง 29 คนเท่านั้น กล่าวโดยสรุปคือนครศรีธรรมราชจึงจำเป็นต้องใช้แรงงานต่างด้าว เช่นแรงงานพม่าเพื่อทดแทน แรงงานไทย ในขณะที่เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่งว่าท่ามกลางการกระแสการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน แรงงาน พม่าจะมีการดำรงชีพและการปรับตัวอย่างไรเมื่อเข้าสู่การเป็นแรงงานของประเทศไทย

วัตถุประสงค์

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ การศึกษาการดำรงชีพและการปรับตัวของแรงงานพม่าใน จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ระเบียบวิธีในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1.) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพอันได้แก่แรงงานพม่า โดยสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหลักของแรงงาน พม่า (Core Households) จำนวน 15 คน โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต และการปรับตัวรวมถึงมุมมองเกี่ยวกับ ประชาคมอาเซียน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) แรงงานพม่าที่ทำงานอยู่ในโรงงาน ภายใต้มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 2.) ผู้ให้ข้อมูลรอง ประกอบไปด้วย ผู้ประกอบการ จำนวน 2 คน และผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จำนวน 2 คน และหัวหน้าคนงาน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ สำนักรงจัดหางานจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 2 ท่าน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 2 คน โดย การเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันโยบายและผลกระทบเกี่ยวกับแรงงานพม่า รวมถึงการขาดแคลนแรงงานไทยใน จังหวัดนครศรีธรรมราช

เครื่องมือในการศึกษา

1. การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) ผู้วิจัยได้สำรวจสภาพทั่วไปควบคู่กับการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการด้านกายภาพของแรงงาน ด้านโครงสร้างพื้นฐานของแคมป์คนงานรวมทั้งความสัมพันธ์ของ สมาชิกในแคมป์คนงานเพื่อทราบข้อมูลระดับกว้างได้แก่ การเข้ามาพักอาศัย ตลอดจนสาธารณสุขโรคภัยต่างๆ ในแคมป์

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ผู้วิจัยใช้ชีวิตอยู่ในโรงงานก่อสร้าง และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการสังเกต ผู้วิจัยได้ทำการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและ ทำการจดบันทึกรายละเอียดต่างๆ ในการพูดคุยควบคู่กับการสังเกต

3. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้แบบ สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Questionnaires) ดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ แรงงานพม่าอันได้แก่ ประวัติส่วนบุคคล วิถีชีวิตการทำงานความสัมพันธ์ทาง สังคมระหว่างกลุ่มคน สภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจและทรัพยากรในการดำรงชีพ รวมถึงการปรับตัว ของแรงงานพม่าในประเทศไทยเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ผู้ให้ข้อมูลรองโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Questionnaires) ดังต่อไปนี้

ผู้ประกอบการ ได้แก่เจ้าของสถานประกอบการที่นำเข้าแรงงานพม่า เพื่อสัมภาษณ์ในประเด็นของระบบสวัสดิการและการศึกษารวมถึงมาตรฐานด้านแรงงาน

ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้แรงงานพม่าในมหาวิทยาลัย

หัวหน้าคนงาน เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าแรงงานและภาระงานที่มอบหมายให้แก่แรงงาน รวมถึงวิถีชีวิตประจำวัน

เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สำนักงานจัดหางานจังหวัดนครศรีธรรมราช การสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องเช่น นโยบายและโครงการต่างๆ ของรัฐในการจัดการแรงงานพม่าในประเทศไทยและจังหวัดนครศรีธรรมราช

เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่อยู่ในพื้นที่หรือมีประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งสามารถช่วยให้ทราบถึงข้อมูลของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช

4. การเก็บข้อมูลเชิงลึกในระดับครัวเรือนแรงงานพม่า

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แรงงานพม่าที่เลือกเป็นกรณีศึกษา (Case Study) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) หัวหน้าครัวเรือนหลักของแรงงานพม่า (Core Households) จำนวน 15 คน โดยผู้วิจัยได้เลือกแรงงานที่อพยพครัวเรือนมายังประเทศไทย เพื่อศึกษาถึงการเข้าถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่ได้รับจากภาครัฐและผู้ประกอบการ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีพและการปรับตัว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องแรงงานพม่าครั้งนี้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ดังต่อไปนี้ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการค้นคว้า รวบรวมข้อมูล เพื่อนำไปใช้แนวทางในกระบวนการเรียนรู้ที่ควบคุมเนื้อหาได้อย่างถูกต้อง โดยจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือ ทบทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางราชการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับแรงงานพม่า

การศึกษาภาคสนาม (Field Study) การศึกษาในเชิงคุณภาพเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์แรงงานพม่า ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ณ ช่วงเวลาของการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) แรงงานก่อสร้าง ปัญหาและอุปสรรคของการประกอบอาชีพ และต่อมาย้ำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อตรวจสอบความครบถ้วนถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมได้ทั้งจากการศึกษาเอกสารข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลรองที่ใช้ในการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เป็นการแสวงหาข้อมูล ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีอยู่จริงนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) หาความสัมพันธ์แล้วนำผลการศึกษาดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัย โดยนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษา

ปฐมบทแห่งการเดินทางและการดำรงชีพ

การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาการดำรงชีพ การปรับตัวและมุมมองแรงงานพม่าในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งการอพยพย้ายถิ่นฐานข้ามแดนยังประเทศไทยเพื่อแสวงหาความมั่นคงในชีวิต ภาพสะท้อนชีวิตและแรงงานจากการสะท้อนจากกลุ่มเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่เคยเข้ามาทำงานและพักอาศัยในประเทศไทย จากในท้องถิ่นหรือนอกท้องถิ่นเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงาน และการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทยเป็นระยะเวลา

ยาวนาน อีกทั้งมีตัวอย่างของครอบครัวที่มีลูกหลานทำงานในเมืองไทย การส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่พม่าทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ตลอดจนการซ่อมแซมบ้าน การแต่งงานจนกลายเป็นแนวทางในการผลักดันเพื่อสร้างความปรารถนาและความต้องการ ประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ การแสวงหาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า โดยการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานยังต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การเข้ามาผ่านเครือข่ายคอยติดต่องานกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ อาทิเช่น ประกอบกับกิจการด้านการประมงทะเลของไทยมีความต้องการแรงงานจำนวนมากและคนไทยไม่นิยม จึงต้องใช้แรงงานต่างด้าวเข้ามาทดแทน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้อพยพย้ายถิ่นมาจากประเทศพม่าเพราะมีความสะดวกในการเดินทางและประหยัดค่าใช้จ่าย เมื่อเข้ามาโอกาสมีงานทำก็มีมากขึ้นตามไปด้วย แม้จะไม่เคยมีประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ในท้องทะเลหรือเคยทำการประมงมาก่อน ในขณะเดียวกันอีกอาชีพหนึ่งที่ได้รับความสะดวกจากแรงงานคือ การเป็นแรงงานในการก่อสร้างในพื้นที่อุตสาหกรรมหรือพื้นที่ทางเศรษฐกิจ แม้กระทั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นพื้นที่ภาคสนามของการวิจัย

อายุ : กับการทำงานของแรงงาน

แรงงานพม่าที่ใช้ในการศึกษามีอายุ อยู่ระหว่าง 23-40 ปี เป็นช่วงวัยหนุ่มที่สามารถทำงานหนักได้ ซึ่งต้องอาศัยความแข็งแรงของร่างกายเป็นหลักในการทำงาน และมีวุฒิภาวะและการรับข้อมูลข่าวสารรอบตัวนำมาประกอบ การตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดๆ เป็นผลพวงจากสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและปัจจัยภายนอก เกิดเป็นความคาดหวังถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคตในถิ่นที่อยู่ใหม่เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าเดิม

การศึกษา: กับแรงงาน

แรงงานพม่าส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนของรัฐ เฉลี่ยประมาณ 5 ปี ซึ่งบางส่วนได้รับการศึกษา บางส่วนไม่ได้รับการศึกษา กลุ่มที่มีความรู้พออ่านออกเขียนได้ มีอยู่ 2 คน ที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้เล็กน้อย ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวนน้อยเท่านั้นที่สามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยและส่วนหนึ่งใช้ภาษาอังกฤษได้ในระดับการสื่อสาร และกระบวนการเข้าสู่แรงงานในประเทศไทย โดยการเรียนรู้ภาษาไทยพอใช้งานได้ทั้งการอ่านและการเขียน สามารถเดินทางท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในประเทศได้เป็นอย่างดี

ภูมิลำเนา: กับถิ่นที่มาของแรงงาน

แรงงานพม่าส่วนใหญ่มาจากเมืองมะริด เพราะมีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศไทยทั้งทางบกและทางน้ำ จึงสะดวกต่อการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองไทย เส้นทางที่ใช้เป็นประจำคือ การนั่งเรือข้ามจากจังหวัดระนอง ในขณะที่เดียวกันก็มาจากด่านแม่สอดจังหวัดเชียงราย เดินทางเท้าเข้ามาทางชายแดนไทย พม่า

อาชีพ ครอบครัว: ของแรงงานครัวเรือน

แรงงานพม่าส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม คือการทำนา ทำสวนเป็นหลัก และรับจ้างทำงานทั่วไป ทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่น อาทิ เช่นการเป็นแรงงานรับจ้างเก็บมันสำปะหลังหรือ การเป็นแรงงานในชุมชนในประเทศของตนเอง

ศาสนา: ความเชื่อและหลักศรัทธา

แรงงานพม่าทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ทำบุญไหว้พระอย่างต่อเนื่องเป็นประจำมีความนับถือศรัทธาต่อพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งยังนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในพม่าจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่

สถานภาพ: กับเงื่อนไขแห่งการเป็นแรงงาน

แรงงานพม่าส่วนใหญ่สถานะโสดมีบางส่วนที่แต่งงานแล้วซึ่งก็นำภรรยามาอยู่ด้วยกัน บางส่วนก็มาสร้างครอบครัวที่ประเทศไทย บางส่วนมาคนเดียวแต่ครอบครัวยังอยู่ที่พม่าทำหน้าที่แค่ส่งเงินให้เพียงเท่านั้นซึ่งมีหลายกรณี ส่วนคนโสดส่วนใหญ่จะจัดอยู่ในกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุประมาณ 23-25 ปีขึ้นไป

จากประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูลจะมีลักษณะความคล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่จะเดินทางมาจากเมืองมะริด มณฑลตะนาวศรีทางภาคใต้ของประเทศพม่า จำนวน 12 คน รองลงมาคือการเข้ามาทางภาคเหนือ ผ่านทางด่านแม่สอด จังหวัดเชียงราย จำนวน 3 คน การเข้าสู่อาชีพรับจ้างเป็นหลัก อาชีพที่พบพบบ่อยที่สุดครั้งในการเข้ามาประเทศไทยคือการเป็นแรงงานในภาคประมง การรับจ้างกรีดยางในภาคใต้ของประเทศไทยและการรับจ้างทั่วไป สุดท้ายคือ การเข้าสู่การเป็นแรงงานในโรงงานก่อสร้าง เพื่อเก็บเงินส่งให้ครอบครัวไว้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ในส่วนที่แตกต่างกันจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับถิ่นที่มามีลักษณะทางภูมิศาสตร์และกายภาพของแรงงาน

ด่าน: การลี้ภัยของแรงงาน

การเคลื่อนไหวของแรงงานพม่าในประเทศไทยจากการสัมภาษณ์พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วเงื่อนไขในการอพยพและการเคลื่อนไหวด้านแรงงานคือ การสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การเปิดเสรีทางแรงงานในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การลี้ภัยของแรงงานพม่าในประเทศไทยผ่านการเดินทางในสองลักษณะคือ ประการที่หนึ่ง การเดินทางเข้ามายังประเทศไทยโดยการผ่านด่านศุลกากรจังหวัดเชียงราย จากการสะท้อนจากแรงงานพบว่า “การเข้ามาในจังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้ว โดยการอพยพนั่งเรือจากरणนงประเทศไทยเข้ามากับเพื่อนๆ สิ่งที่สำคัญที่ตัดสินใจให้พวกเขาเข้ามาเพื่อต้องการมีงานทำและเข้ามาเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น” (La Run, 21 December 2016) และ “การเข้ามาประเทศไทยประมาณ 20 ปี ไม่ค่อยได้กลับบ้าน ส่วนใหญ่ก็ได้แต่ส่งเงินกลับบ้าน แรงงานพม่าก็เช่นเดียวกันเกือบทุกแห่งที่เข้ามาทำงาน ข้อคิดเห็นดังกล่าวไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วแรงงานจะกลับ ปีละ 1 ครั้ง แต่นั่นคือเหตุการณ์ที่สำคัญจริงๆ บางส่วนก็จะกลับทางเรือที่ด่านชายแดนของจังหวัดरणนง ประเทศไทย บางส่วนที่เข้ามาทางด่านแม่สอด จังหวัดเชียงราย (ส่วนน้อย) ทุกคนที่เข้ามาต้องเขาเสียค่าผ่านด่านต่อคนประมาณ 6,000-8,000 บาท ในแต่ละครั้ง เพราะเข้ามาครั้งแรกค่าใช้จ่ายแพงมาก เข้ามาในประเทศไทยก็ได้ทำอาชีพกรรมกร บางคนก็เข้ามา ก็จะแตกต่างทางอาชีพ หรือตามความถนัด” (Tor Tunwal, 11 December 2016) ประการสุดท้ายคือ การเข้ามาผ่านด่านศุลกากรจังหวัดरणนง การเดินทางทั้งสองเส้นทางโดยการนั่งเรือข้ามฝั่งมายังประเทศไทย ค่าใช้จ่ายหลังจากการเดินทางประมาณ คนละ 7,000 ถึง 8,000 บาทต่อคนต่อค่าเดินทางเข้ามาในแต่ละครั้ง จากการสัมภาษณ์ยังพบว่า จอ เม ทวน พบว่า “การเข้ามาประเทศไทยประมาณ 2 ปี ก็ไม่ค่อยได้กลับบ้าน แต่ถ้ากลับเขาจะใช้วิธีกลับทางเรือที่ด่านชายแดนของจังหวัดरणนงของประเทศไทย เนื่องจากเขาอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ใกล้กว่าด่านศุลกากรจังหวัดเชียงราย ครั้งแรกที่เข้ามาในประเทศไทยเสียค่าผ่านด่านต่อคนประมาณ 7,000-8,000 บาท” (Cho Mao Thuan, 13 December 2016)

กล่าวโดยสรุปการเข้ามาของแรงงานพม่าส่วนใหญ่แล้วมีเป้าหมายในการเดินทางทั้งสิ้น เนื่องจากได้รับการแนะนำจากเครือข่าย เพื่อนๆ มิเว้นแม้แต่ว่าแรงงานพม่าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของผู้วิจัยเอง ถึงแม้ในช่วงแรกของการเดินทางเข้ามาลักษณะอาชีพจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะตามความถนัดก็ตาม

แรงงาน: การเข้าถึงการรักษาพยาบาล

แรงงานพม่าในแคมป์ก่อสร้างในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับการคุ้มครองแรงงาน การพัฒนาและการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคมจากภาครัฐ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของแรงงาน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง สำหรับงานวิจัยเรื่องแรงงานพมานั้นมาปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการด้านแรงงานมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งจะต้องยุติธรรมหรือเป็นธรรมเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย จากการสะท้อนของแรงงานพบว่า “เพื่อนชาวพม่าที่เข้ามาประเทศไทยจะช่วยแนะนำการทำงานและการวางตัวอาศัยและทำงานในประเทศไทยยังไม่มีกำหนดอยู่ในประเทศไทยมีความรู้สึก มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าที่อยู่ประเทศพมานายจ้างให้ความช่วยเหลือในเรื่อง สอนงานดูแลคนในครอบครัวในเรื่องรับผิดชอบค่าใช้จ่าย ในรอบปีที่พามาไม่ป่วยคนในครอบครัวไม่มีคนป่วย ถ้าเจ็บป่วยก็มีบัตรสุขภาพใช้ในการ

รักษาพยาบาล ถ้าในโรงพยาบาลมหาราชไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะจะมี พรบ. คุ่มครองแรงงานต่างด้าวซึ่งทางโรงพยาบาลต้องเบิกจากนายจ้าง แต่ถ้าเป็นสถานที่อื่นต้องเสียค่าใช้จ่ายและไม่มีอุปสรรคในการเข้ารับบริการรักษา” (Din Su, 17 December 2016) จากการลงพื้นที่ยังสะท้อนถึงสภาพแรงงานอีกว่า “การทำงานของแรงงานส่วนใหญ่อยู่ท่ามกลางแสงแดด และกลางสายฝนทำให้ร่างกายเขามีความแข็งแรงและมีภูมิคุ้มกัน แต่ ถ้าป่วยก็จะป่วยหนักจนต้องเข้าโรงพยาบาล ถ้าหากป่วยเขาจะมีสิทธิในการรักษาตัวในโรงพยาบาลมหาราชฟรี” (Tae Ae Thuan, 21 December 2016)

กล่าวโดยสรุปในขณะที่อยู่อาศัยการทำงานและการมีรายได้การป้องกัน (Prevention) คนงานไม่ให้มีสุขภาพอนามัยเสื่อมโทรมหรือผิดปกติจากสาเหตุอันเนื่องมาจากสภาพการทำงานที่ผิดปกติ การคุ้มครอง (Protection) คนงานหรือลูกจ้างไม่ให้ทำงานเสี่ยงต่อสภาพการทำงานที่อันตราย การจัด (Placing) และปรับสภาพคนงานให้ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับความสามารถของร่างกายและจิตใจของเขา การปรับงานให้เข้ากับคนและปรับคนให้เข้ากับงาน (Adaptation) คือพยายามเลือกจัดงานให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของคนงานมากที่สุดภายใต้ระบบอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (มอก. 18001) ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Witthaya Yusuk (2542) ในขณะที่การเข้าถึงการรักษาพยาบาลทั้งหมดได้รับสิทธิคุ้มครองจากโรงพยาบาลมหาราช จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการจัดการของผู้ประกอบการทั้งสิ้น

แรงงาน: การส่งเงินกลับบ้าน

แรงงานพม่ากับสถานการณ์การทำงานในประเทศไทยในปัจจุบันถือเป็นส่วนสำคัญประการสำคัญ คือ การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนพบว่าช่องทางหลักคือ การส่งเงินผ่านนายหน้าในการทำงาน (300-400) และผ่านครอบครัวหรือญาติต้องมารับด้วยตนเองทางไปรษณีย์ปลายทาง (พม่า) จากการลงพื้นที่พบว่า “การเก็บเงินและเตรียมตัวมาเมืองไทยอธิบายความต้องการให้พ่อแม่พี่น้องฟัง ถึงจะมีเสียงคัดค้านบ้างแต่ก็มีความมุ่งมั่นอยู่เต็มเปี่ยม” (U Tao age, 18 December 2016)

ในขณะที่ปัจจุบันได้รับความสะดวกสบายเพิ่มขึ้นโดยผ่าน ธนาคารกสิกรไทย โดยเฉพาะระยะหลังครอบครัวแรงงานเหล่านี้จะได้ประโยชน์ การส่งเงินกลับบ้านในแต่ละครั้ง ประมาณ 2,500 ถึง 3,000 บาท ต่อคนในหนึ่งเดือนซึ่งเสียงสะท้อนจากแรงงานกลุ่มหนึ่งว่า “การส่งเงินกลับบ้านเฉลี่ย เดือนละประมาณ 2,300 บาท ซึ่งถ้าอยู่ในประเทศไทยไม่ค่อยได้ใช้จ่ายอะไรจะมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวอาหารของใช้ส่วนตัวต่างๆ ในความเป็นจริงแรงงานเหล่านี้จะอยู่ในประเทศไทยโดยไม่มีกำหนดที่จะกลับประเทศพม่า เพราะเขามีความรู้สึกดีในเรื่องของการทำงาน” (Malade, 23 December 2016)

กล่าวโดยสรุปแรงงานคือ ต้นทุนที่สำคัญในภาคการผลิตและบริการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเมื่อพิจารณาถึงการดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยพยายามปรับให้สัมพันธ์กับความเปราะบาง (Vulnerability Context) หรือภาวะที่เกิดผลกระทบอย่างทันทีทันใดและรุนแรง (Shocks) ซึ่งอาจส่งผลเสียหายต่อการดำรงชีพ ควบคู่กับภาวะแนวโน้ม (Trends) ของการเคลื่อนไหวของปัจจัยอื่นๆ นโยบายที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) ของแรงงาน จะเห็นได้จากอาชีพในภาคการเกษตรของพม่า หรือแม้กระทั่งการเข้าถึงทรัพยากรที่ลำบากซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากโครงสร้าง (Structures) จากภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวในการดำรงชีพเข้าสู่ยุคแรงงานนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้นซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป ในขณะที่เดียวกันการที่แรงงานพยายามสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว อันเป็นผลจากความเสื่อมถอยของอาชีพการเกษตรและการเข้าสู่การเปิดเสรีทางแรงงานเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในภาวะเช่นนี้ทำให้แรงงานต้องปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญ ด้วยการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้นและอาจจะมีหลายอาชีพในคนเดียวกัน หรือในครัวเรือนเดียวกัน ครัวเรือนแรงงานส่วนใหญ่พยายามที่จะปรับไปสู่การทำงานหลายอาชีพหรือหลายกิจกรรมในเวลาเดียวกัน (Diversification) หรือการข้ามแดนเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันเมื่อเปิดประชาคมอาเซียน ใน

ภาวะเช่นนี้สังคมไทยควรตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและนำไปสู่การขบคิดโดยเฉพาะนโยบายของภาครัฐเป็นสำคัญ

แรงงาน: กับวิถีแห่งการปรับตัว

สังคม เศรษฐกิจ: วิถีแห่งการปรับตัว

การวิจัยการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคมของแรงงานส่วนใหญ่พบว่า ได้เคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาเป็นจำนวนมากซึ่งพบข้อมูลสำคัญที่มีผลต่อการปรับตัวทางสังคมของแรงงานแบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเด็นหลักคือ ประการที่หนึ่ง การอพยพเข้ามาของแรงงานที่ต้องสัมพันธ์กับแรงงานด้วยกันซึ่งเข้ามาทำงานในประเทศไทยระยะหนึ่ง ประการที่สอง การสร้างความสัมพันธ์กับคนไทยในภาคส่วนของงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบริบทของการทำงาน โดยสรุปแล้วปัญหาสำคัญที่ทำให้แรงงานพม่าอพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่แล้วคือเศรษฐกิจในพม่าที่ไม่เอื้อต่อการทำงานแต่ในขณะที่ประเทศไทยพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้มีงานให้เลือกทำมากกว่าลักษณะทางสังคม การผนวกรวมระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศพม่าตกที่อยู่ภายใต้ความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่ไม่ค่อยมีปัญหาที่จะกระทบกับแรงงานมากนักจึงพอที่จะอยู่ได้อย่างสงบ

เครือข่าย กลุ่มเพื่อน: วิถีแห่งการปรับตัว

การปรับตัวของแรงงานกระบวนกรเข้าสู่การเป็นแรงงานก่อสร้างส่วนใหญ่ภายใต้เงื่อนไขการชักนำของกลุ่มเครือข่าย และกลุ่มเพื่อนที่เข้าสู่การเป็นแรงงานก่อนหน้านี้แล้ว ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์จึงมักไม่สลับซับซ้อน ส่วนใหญ่แล้วการเข้าสู่การเป็นแรงงานในโรงงานก่อสร้างจะเป็นญาติพี่น้อง การเข้ามาใหม่ๆ แรงงานจะอยู่ในโรงงานก่อสร้างที่จัดแบ่งไว้อย่างเหมาะสมเช่น การแบ่งตามระยะเวลาการเข้ามาทำงาน การแบ่งตามภาระหน้าที่ของงานหรือการแบ่งตามความสัมพันธ์ส่วนตัว ในกรณีแรงงานที่เข้ามาโดยครอบครัวใหญ่จะอยู่เป็นครอบครัวจะมีห้องใหญ่เพื่อรองรับ และบางส่วนของเข้ามาคนเดียวจะให้อยู่กับเพื่อนแรงงานด้วยกัน จากการสะท้อนของแรงงานพม่าพบว่า “ลักษณะทางสังคมประเทศพม่าอยู่กันแบบขัดแย้งทางด้านการเมือง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้อง แต่สำหรับคนที่มีการศึกษาที่สูงแล้วเขาถือนั่นคือการต่อสู้ทางความคิด เราต้องการการอยู่ดีกินดี เราต้องการมีงานทำ สำหรับประเทศไทยแล้วถือว่าอยู่แบบอบอุ่น ถึงแม้จะมีปัญหาทางการเมืองบ้าง (Cho Win, 19 December 2016) ขณะเดียวกันยังพบอีกว่า “การปรับตัวทางด้านการสื่อสารส่วนใหญ่เกิดปัญหาคือไม่สามารถสื่อสารกันได้ ต้องเรียนรู้เพิ่มเติม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกขจัดไปเพราะหัวหน้าคนงานและนายจ้างที่พยายามสื่อสารและให้เรียนคำศัพท์ที่ใช้ในการทำงานและการก่อสร้างแต่ส่วนใหญ่แล้วเมื่ออยู่ในกลุ่มจะสื่อสารกันในภาษาถิ่นของเขา” (Ao San, 14 December 2016) และจากการสัมภาษณ์พบว่า “การสื่อสารและการทะเลาะเบาะแว้งกันในค่าย ซึ่งถูกจัดการโดยหัวหน้างาน อาจจะโดนพักงาน ไล่ออกหรือส่งกลับประเทศ จึงเป็นมุมมองที่ทำให้คนไทยไม่ไว้วางใจให้ทำงาน ซึ่งประเด็นสำคัญคืออยากให้คนไทยมองคนพม่าในทางบวกมากขึ้น” (Din Su, 17 December 2016)

กล่าวโดยสรุปความแตกต่างทางด้านสำเนียงภาษา เนื่องจากแรงงานในแคมป์มักมีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี แต่ก็มีทะเลาะเบาะแว้งในกรณีของการถ่ายเปลี่ยนแรงงานของแต่ละหัวหน้างาน ความสำคัญประการหนึ่งคือ การรวมตัวกันของแรงงานในการพยายามสร้างกิจกรรมหรือสร้างตัวตนทางสังคมของเขาเหล่านั้น อาทิเช่น การทำกิจกรรมทำบุญ การเล่นเกมกีฬา หรือแม้กระทั่งกลุ่มเพื่อต่อรองกับนายจ้างแต่ในกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นไม่บ่อยนักหลังจากที่รัฐบาลไทยออกนโยบายปรับค่าแรงงานในภาคแรงงาน

เศรษฐกิจ: วิถีแห่งการปรับตัว

เงื่อนไขแห่งการปรับตัวของแรงงาน การอพยพของแรงงานพม่าในประเทศไทยพบว่า เงื่อนไขในการอพยพส่วนใหญ่คือเศรษฐกิจ อันจะเห็นได้จากสภาพทางเศรษฐกิจในประเทศที่ถูกลดทอนจากภาคการเมืองส่งผลต่อวิถีการผลิตและการดำรงชีพ จากการสะท้อนสภาพเศรษฐกิจพบว่า “ครัวเรือนประเทศพม่าอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ส่วนของประเทศไทยอาศัยอยู่กับภรรยา ลักษณะทางเศรษฐกิจประเทศพม่ามีเศรษฐกิจที่

ค่อนข้างย่ำแย่ เนื่องจากการถูกแทรกแซงจากรัฐบาลซึ่งมาจากทหาร ส่วนในประเทศไทยถือว่าเป็นเศรษฐกิจพอที่จะมีชีวิตดีขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งทางการเมืองได้แต่ก็สามารถที่พุงเรื่องเศรษฐกิจไว้ได้พอสมควร ในด้านลักษณะทางสังคมประเทศพม่าอยู่กับแบบขัดแย้งประเทศไทยอยู่แบบสามัคคี” (Ing Che, 15 December 2016)

อาชีพ: ความหลากหลายทางด้านแรงงาน

อาชีพเป็นส่วนหนึ่งในทางเลือกเพื่อตัดสินใจในการเข้าสู่กระบวนการเป็นแรงงานและเงื่อนไขในการอพยพเข้ามาเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งพิจารณาการเข้ามาของแรงงานตามลักษณะอาชีพและความหลากหลายในการทำงานดังนี้

ระยะแรก แรงงานกับกระบวนการเข้าสู่อาชีพประมง ส่วนหนึ่งพบว่าแรงงานกว่าครึ่งประกอบอาชีพทำการประมง การเข้ามาในระแวกของแรงงานคือ การเข้าสู่ภาคการประมงเป็นหลักจากการแนะนำของเครือข่าย การแนะนำของกลุ่มเพื่อนด้วยกัน โดยเส้นทางของแรงงานในภาคประมงคือ การเข้ามาทางด่านจังหวัดระนองก่อนแยกย้ายตามความถนัด ส่วนหนึ่งจากแรงงานที่มีการศึกษาในระดับที่สูงก็เข้าสู่แรงงานในภาคอุตสาหกรรม การศึกษาน้อยก็ลดต่ำลงมาตามลำดับ ซึ่งได้ค่าแรงขั้นต่ำวันละ 150 -200 บาทต่อวัน แต่ใช้ระยะเวลาในการออกทะเล 1 เดือน ต่อการเข้าฝั่ง 1 ครั้ง ในขณะเดียวกันก็นำไปสู่การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง นายจ้างบางคนจ่ายค่าแรงไม่ครบตามจำนวนที่ทำงาน บางคนหักหัวคิว ในขณะเดียวกันก็ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตจึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการออกจากอาชีพดังกล่าว

ระยะที่สอง แรงงานกับกระบวนการเข้าสู่อาชีพกริดยาง การเข้ามาของแรงงานนอกเหนือจากแรงงานภาคประมง อีกส่วนหนึ่งคือ การเข้ามาประกอบอาชีพกริดยางในภาคใต้ถือเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจหลัก อาชีพส่วนใหญ่คือ ยางพาราการหลังไหลเข้ามาของแรงงานเกือบทุกจังหวัดทางภาคใต้ จังหวัดที่มีแรงงานในภาคเกษตรเช่นการรับจ้างกริดยางพารามากที่สุดคือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา ซึ่งค่าตอบแทนรายได้จากการผลิตอยู่ที่ประมาณ 70 ต่อ 30 หมายถึง ยางพาราต่อหนึ่งสวนจะแบ่งให้นายจ้าง ประมาณ ร้อยละ 70 ที่เหลือคือค่าแรงของแรงงานอยู่ที่ ร้อยละ 30 ในขณะเดียวกันบางครั้งก็ถูกขูดรีดจากนายจ้าง พบว่าปัญหาแรงงานส่วนใหญ่จากภาคการเกษตรจะโดนนายจ้างไล่ออกหรือเลิกจ้างเป็นจำนวนมากเนื่องจากการทุจริตการกริดยางพาราคือการขโมยยางพารา จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการออกนอกภาคการเกษตรโดยเฉพาะอาชีพกริดยางพารา

กล่าวโดยสรุป การปรับตัวทางสังคมค่อนข้างน้อยมาก เนื่องจากแรงงานพม่าส่วนใหญ่อยู่ในประเทศไทยจำนวนมากจึงเป็นเหตุให้ต้องปฏิสัมพันธ์กับแรงงานพม่าด้วยกัน กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมสันติภาพ การปรับตัวด้านสังคมส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นในภาษาในการสื่อสารกับคนไทยบางครั้งนายจ้างต้องสอนเพิ่มเติมในส่วนของการทำงาน ในขณะเดียวกันการปรับตัวด้านเศรษฐกิจก็พบค่อนข้างน้อยเช่นเดียวกัน ซึ่งมักจะพบการปรับตัวจากในภาคการเกษตรมาเป็นการปรับตัวนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้นโดยการเข้าสู่กระบวนการเป็นแรงงาน ที่เด่นชัดที่สุดคือ การเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น

ครอบครัว ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม: บทวิถิแห่งการปรับตัว

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของแรงงาน แรงงานพม่าส่วนใหญ่จะนำวัฒนธรรมที่สั่งสมหรือติดตัวมาด้วย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ติดตัวมาตั้งแต่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าซึ่งไม่ค่อยแตกต่างจากวัฒนธรรมไทยมากนักในเรื่องของความเชื่อและการนับถือศาสนา แต่ที่สำคัญคือการใช้ภาษาที่ค่อนข้างแตกต่าง ในภาระงานถือว่าแตกต่างอันมีนัยยะสำคัญซึ่งผลต่อการทำงาน ซึ่งแรงงานพม่าส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ นิกายเถรวาท ซึ่งไม่ต่างจากประเทศไทยทั้งความเชื่อและวิถีแห่งการปฏิบัติ การเข้าวัดเพื่อขัดเกลาจิตใจในยามว่างจากการทำงานส่วนใหญ่แล้วการเข้าสู่เมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสักการะพระธาตุเมืองนคร และจะปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่าง

เคร่งครัดว่าด้วยเรื่องของศาสนา บางส่วนเท่านั้นที่ข้ามกรอบของศาสนา และภาษาถือเป็นส่วนสำคัญของแรงงานในการทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะพบว่า แรงงานพม่าส่วนใหญ่ไม่สามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทย โดยที่ต้องใช้ล่ามในการแปลภาษา นายจ้างจึงต้องฝึกภาษาเพิ่มเติมให้กับแรงงานพม่า การเปิดสอนภาษาไทยโดยใช้ล่าม เช่น วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือในการทำงาน ต่อมาคือการเรียนรู้ทางอ้อม การพยายามที่จะเรียนรู้โดยภาระงานที่รับผิดชอบบางครั้งโดยการเปิดอินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูล ซึ่งแรงงานบางคนพยายามเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เพื่อปรับตัวเข้าสู่กระบวนการแรงงานอย่างเต็มรูปแบบในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญในอนาคต ในขณะที่แรงงานพม่าสามารถผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยได้เป็นอย่างดี ในขณะที่การเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้นและอาจจะมียุทธศาสตร์อาชีพในคนเดียวหรือในครัวเรือนเดียวกัน ครัวเรือนส่วนใหญ่พยายามที่จะปรับไปสู่การทำงานหลายอาชีพหรือหลายกิจกรรมในเวลาเดียวกัน (Diversification) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ในสังคมยุคใหม่ และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่ต้องปรับตัวตามแนวทางดังกล่าว

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการดำรงชีพและการปรับตัวของแรงงานพม่าในประเทศไทยเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พบว่าการดำรงชีพของแรงงานพม่าที่เข้ามาสู่ประเทศไทยจะประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานการศึกษาของ Working Group on the Development of Policies and Laws for the Promotion and Protection of Migrant Workers in Thailand (2547) และการศึกษาของ Nikon Namphanon (2557) ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนส่งผลต่อแรงงานข้ามชาติ ในขณะที่เดียวกันทุนนิยมโลกาภิวัตน์ยิ่งเป็นผลทำให้แรงงานเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการเป็นแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้น เมื่อเปิดประชาคมอาเซียน ผลกระทบดังกล่าวทำให้ประเทศไทยต้องรองรับกับการหลั่งไหลของแรงงานทั้งในด้านภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม สำคัญคือแรงงานพม่าก็เริ่มปรับตัวเพิ่มขึ้นภายใต้สังคม วัฒนธรรมที่เป็นแรกคตินในการดำรงชีพ ซึ่ง Samran Saruno (2554) Awae Masae (2550) ชี้ให้เห็นถึงการพยายามปรับให้สัมพันธ์กับความเปราะบาง (Vulnerability Context) หรือภาวะที่เกิดผลกระทบอย่างทันทีทันใดและรุนแรง (Shocks) ซึ่งอาจส่งผลเสียหายต่อการดำรงชีพของแรงงาน และสอดคล้องควบคู่กับภาวะแนวโน้ม (Trends) ของการเคลื่อนไหวด้านปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐ รวมถึงนายจ้างที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) ของแรงงานพม่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช อันจะเห็นได้จากอาชีพในภาคการเกษตรของแรงงานพม่า ส่วนใหญ่เกิดจากโครงสร้าง (Structures) จากภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวในการดำรงชีพที่ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ภาพสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวอันเป็นผลจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในขณะที่เดียวกันแรงงานพม่าก็พยายามแสวงหาทางเลือกในการดำรงชีพและการปรับตัว สอดคล้องกับงานของ Orathai Charuphatphanit (2543) ที่กล่าวถึงการปรับตัวเพื่อสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างปกติสุขทั้งในด้านสังคม ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน ตลอดจนสังคมและอาชีพ ดังนั้นการปรับตัวการดำรงชีพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านต่างๆ ในการเข้าถึงงานและการเข้าถึงประโยชน์ และการเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย (Diversification) ขึ้นเพื่อสอดคล้องกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

References

- Awae Masae , Bancha Sombunsuk , Mali Sabaiying , Ahama Dueramae (2550). Modernization Process: Adjustment of Rural Living. *Proceeding in 2007 Southern Thailand English Language Teaching/Cultural Change Conference* (29-30 January), 76-77 JB Hotel HadYai, Songkhla: Faculty of Arts, Prince of Songkla University.

- Chettha Muhamad (2015 January - June). *Perception and Adaptation of student in Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, In the ASEAN Community*, Narkbhut Journal Review 7(1) Nakhon Si Thammarat. Nakhon Si Thammarat Rajabhat University,
- Krittaya Achawanitkun. (2545). *Situations of Migrant Workers' Knowledge in Thailand and Research Direction*, Nakhon Pathom: Mahidol University Institute for Population and Social Research.
- Nikon Namphanon (2557). *Situations of Migrant Workers in Nakhon Si Thammarat Province*, (Online), Retrieved from <http://region5.prd.go.th>, (12, July)
- Maytira Krainatee Chettha Muhamad Sor sirichai Nakudom (2017 July-December). *Ways of Providing Appropriate Welfare for Students of Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*. Narkbhut Journal Review 9(2) Nakhon Si Thammarat. Nakhon Si Thammarat Rajabhat University,
- Orathai Charuphatphanit (2543). *Adjustment of Occupational Groups in Urban Area*, Chiangmai, Chiang Mai University
- Samran Saruno (2554). *The Process of Production Improvement for Sustainable Living for Paddy Farmers in Banphruan Tambon Thahin, Amphoe Sathingphra, Songkhla, Songkhla*, Office of Agricultural Research and Development, Area 8, Department of Agriculture
- Working Group on the Development of Policies and Laws for the Promotion and Protection of Migrant Workers in Thailand (2547). *Research Report on the Development of Policies and Laws for the Promotion and Protection of Migrant Workers in Thailand*, Bangkok, Department of Labor.
- Witthaya Yusuk (2542). *The Concept of Safety and Occupational Health Care*. (Online). Retrieved from <http://www.slideshare.net/> (11, August)

ผู้เขียน

นายเชษฐา มุทะหมัด

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
1 ม.4 ต.ท่าจี่ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80280
Email address: Thongho.nsk@hotmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดำรงค์พันธ์ ใจห้าวีระพงศ์

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
1 ม.4 ต.ท่าจี่ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80280
E-mail: jaihowe999@hotmail.com